

DR. VALKAI DÁVID¹
**FRANCIS POULENC SZAKRÁLIS A CAPPELLA
KÓRUSMŰVEINEK SZÓLAMSZÁMAI**

A 20. századi francia zene egy meglehetősen ismert csoportosulását a Francia Hatok művészetét érdemes kiemelni. Francis Poulenc mellett Georges Auric (1899 – 1983), Louis Durey (1888 – 1979), Arthur Honegger (1892 – 1955), Darius Milhaud (1892 – 1974) és Germaine Tailleferre (1892 – 1983) alkották az Orosz Ötök mintájára életre hívott egyesülést. A Hatok tagjainak fő profilja nem a kórusmuzsika volt. Elsősorban instrumentális műveikkel vívtak ki elismerést. Kétséggkívül Poulenc-nek született a legtöbb kórusműve hatuk közül. 185 számozott alkotása közül – melyeknél nem számoltam az egy opusra esőket – tehát több mint 300 tételből, 51 énekkarra írott műve létezik Poulenc-nek. Ebbe természetesen beletartoznak az oratorikus kompozíciók is. A szakrális darabok, melyeket később részletesen tárgyalok ismét szűkítik a kört.

Arthur Honegger bár elsősorban oratóriumairól ismert (*Le Roi David*, *Jeanne d'Arc au bûcher*), írt néhány jelentős a cappella kórusdarabot is vallásos témára, mint például a *Trois psaumes* (Három zsoltár) vegyeskarra, vagy a *Cantique de Pâques* (Húsvéti énekek) című alkotásokat. Honegger ezen műveiben inkább a német harmónia hatás érvényesül, erőteljesen oratorikus megoldással ötvözve.

Darius Milhaud zsidó származású zeneszerző, aki főként héber liturgiák, zsoltárok megzenésítésében jeleskedett. Néhány fontosabb műve a *Psaume 121* és a *Psaume 126* héber nyelven, a *Cantique du Rhône*, melyben a népi és szakrális elemek keverednek, valamint a *Service Sacré* egy nagy lélegzetvételi zsinagógai mű, mely nem mindig a cappella.

Germaine Tailleferre, Georges Auric és Louis Durey kevés szakrális a cappella művet írtak, és azok is kevésbé jelentősek. Tailleferre néhány vallásos karácsonyi darabot írt gyermek- vagy nőikarra, Auric és Durey pedig egy-két motettát.

A következő táblázatban ismertetem Poulenc a cappella karműveit.

---

¹ Dr. Valkai Dávid adjunktus (Szegedi Tudományegyetem Bartók Béla Művészeti Kar Művészettudományi Intézet Zeneelmélet Tanszék)

Francis Poulenc a cappella kórusművei

	<i>Mű, jegyzékszám, keletkezés</i>	tételek	apparátus
1.	<i>Chanson à boire</i> FP 31 1922	-	férfikar
2.	<i>Sept Chansons</i> FP 81 1936	1. Blanche neige 2. A peine défigurée 3. Par une nuit nouvelle 4. Tous les droits 5. Belle et ressemblante 6. Marie 7. Luire	vegyeskar
3.	<i>Petites voix</i> FP 83 1936	1. La Petite fille sage 2. Le Chien perdu 3. En rentrant de l'école 4. Le petit garçon malade 5. Le Hérisson	nőikar vagy gyermekkar
4.	<i>Messe en sol Majeur</i> FP 89 1937	1. Kyrie 2. Gloria 3. Sanctus 4. Benedictus 5. Agnus Dei	vegyeskar
5.	<i>Quatre Motets pour en temps de pénitence</i> FP 97 1938–1939	1. Timor et tremor 2. Vineam electam 3. Tenebrae factae sunt 4. Tristis est anima mea	vegyeskar
6.	<i>Exultate Deo</i> FP 109 1941	-	vegyeskar
7.	<i>Salve Regina</i> FP 110 1941	-	vegyeskar
8.	<i>Figure humaine</i>	-	vegyeskar

	FP 120 1943		
9.	<i>Un soire de neige</i> FP 126 1944	-	vegyeskar
10.	<i>Huit Chansons françaises</i> FP 130 1945–1946	1. Margoton va ta l'iau 2. La Belle se sied 3. Pilons l'orge 4. Clic, clac, dansez sabots 5. C'est la petit' fill' du prince 6. La belle si nous étions 7. Ah! mon baeu laboureur 8. Les Tisserands	vegyeskar
11.	<i>Quatre petites prières de Saint François d'Assise</i> FP 142 1948	1. Salut, dame Sainte 2. Tout puissant 3. Seigneur, je vous en prie 4. O mes très chers frères	férfikar
12.	<i>Quatre Motets pour le temps de Noël</i> FP 152 1951–1952	1. O Magnum mysterium 2. Quem vidistis pastores dicite 3. Videntes stellam 4. Hodie Christus natus est	vegyeskar
13.	<i>Ave verum corpus</i> FP 154 1952	-	nőikar
14.	<i>Laudes de Antoine de Padoue</i> FP 172 1957–1959	1. O Jesu 2. O Proles 3. Laus Regi 4. Si quaeris	férfikar

1. táblázat: Francis Poulenc a cappella kórusművei (**Félkövérrrel szedve a szakrális kompozíciók.**)

Poulenc szakrális a cappella kompozíciói kapcsán szeretnék néhány szót ejteni a latin nyelvű motetták különböző szólamszámainak lehetséges okairól.

Francis Poulenc kórusműveinek szólamszám-beli különbségei nem véletlenszerűek. Ezek tudatos zenei, szövegcentrikus és gyakorlati döntések eredményei. Az alábbiakban bemutatom a fő okokat, miért használ Poulenc különböző szólamapparátust kórusműveiben. Hipotézisem szerint három dolog

áll a háttérben. Poulenc legfőbb indíttatása a különböző előadói apparátusok voltak. A dedikációk azonban általában nem egy-egy kórusnak szólnak, hanem a kor jeles művészeinek, karmestereknek, kórusvezetőknek, zongoristáknak. A *Laudes de Saint Antoine de Padoue* kivételével minden vallásos művét valakinek ajánlva írta.

A következőkben ezeket egyesével veszem górcső alá, és nehézségi sorrendben vázolom fel szólamszámok tekintetében a darabokat.

Az *Ave verum* ily módon a legtisztább, mivel divisi nélkül végig háromszólamú a mű. Egyik levelében Poulenc Josquin des Prés *Ave verum*-át hozza példának. Eszerint a reneszánszból merített tiszta hangzásvilág volt példaként előtte.

A *Quatre petites prières de Saint François d'Assise* rendelésre készült. Unokatestvére levélben kérte, hogy a ferences testvéreknek komponáljon műveket liturgikus céllal. Habár nincs róla adat, hogy előadták volna a négytételes ciklust, mégis feltételezhető, hogy a darab előadásából fakadó különböző nehézségei miatt, csak részleteket énekelhettek a szerzetesek. A négy tétel nem azonos szólamszámú. Mindegyikben a férfikari hangzás háromszólamúságát használja ki, úgy, hogy a bariton szólamot osztja. Valószínűleg ezzel kerülte el, hogy a túl magas és mély szólamok ne akkora arányban vegyenek részt az előadásban, igazodva az általános középlágéhoz. Emellett olykor feltűnik néhány szóló hang is, melyek szerencsére nem nehezítik sokban a műveket. Ennek mintájára készülhetett a szintén hasonló elrendezésű *Laudes de Saint Antoine de Padoue*.

Utolsó szakrális a cappella műveként ebben az esetben már bátrabban írt le több szólamot Poulenc. Nemcsak divisit alkalmazott, hanem a két peremtételben két tenor szólammal komponált.

Vegyeskari hangzásként a legtisztább hangszerelés a négyszólamú felrakás. A *Salve Regina* is ezt követi. Tudható, hogy egy művészettörténész barátja és felesége esküvőjére készült a mű. Arról azonban nincs adat, hogy meg is szólalt a szertartáson. Ha igen, akkor bizonyosan könnyebbséget jelentett az előadóknak, főleg, ha kevesen énekeltek az alkalmon.

Ennek párjaként az *Exultate Deo*-t tekintjük. A tipikusan reneszánsz imitációs módon induló mű elsőre reményt ad a gyors elsajátíthatóságra. Azonban néhány oldal múlva belépnek az osztott szólamok. Valószínűleg a fokozás eszközeként elérve a mű csúcspontjához egyre tágabbra nyílik az ambitus. A mű végén már nyolc szólam énekel együtt.

Az ismert karácsonyi motetták már tekinthetők ötszólamúnak is. Minden tételében az alt kapja meg a duplázás jogát. Valamint a második tételben a szoprán, a harmadikban pedig a tenor is kettéválik hangzásban.

Számomra a legnagyobb hatással – a szólamszámból kifolyólag – a négy bűnbánati motetta van. Poulenc egyértelműen basszus 1 és basszus 2 szólamokkal komponál. Az utolsó tételben ráadásként szoprán szólót is alkalmaz. A rengeteg szólamosztás ez esetben 9 különböző hangfaj együtthangzását tárja elénk.

Érdeemes összevetni a két vegyeskari motettaciklus szólamszámainak különbözőségét. Habár sokban hasonlít a két mű szerkezete, mégis a karácsonyi szövegű tételek kisebb szólamszáma szembeötlő egy karnagynak. Mindezek ellenére ismét a szövegábrázolás lehet az egyik ok. A bűnbánati kartételek még intenzívebb harmóniakat kívánnak, melyek óhatatlanul vonzzák a szólamosztásokat.

Fontos megemlíteni Poulenc zongorával való komponálást. Egy idő után a fokozást kizárólag a szólamszámok emelésével tudta elérni. Mindezek mellett a tercépítkezésű hármashangzatok betetőzéseként létrejövő tredecimakkordok ideális megszólalásához szükség van legalább hét különböző szólamra. Ezt zárlataiban többször megkísérli a komponista.

Összefoglalva tehát három fő oka lehet a szólamszámok folyamatos változásának, bővülésének. Először is, hogy kinek ajánlotta a művet, melyik együttes adta elő. Poulenc gyakorlatias zeneszerző volt. Figyelembe vette, kik fogják előadni a darabot. Másodsorban a szöveg alátámasztásaként a tetőponthoz vezető harmóniak élénkítése, kiterjesztése. Poulenc a szöveget tekinti elsődleges inspirációs forrásnak. A szöveg ritmusa, érzelmi töltete, szerkezete befolyásolta, hány szólamra írt. Végül pedig, hogy Poulenc nem tudta levetkőzni zongorista énjét, így az orkesztrális komponálási technika szellemében törekedett a nagyívű ambitus kiaknázására. A szerző különösen érzékenyen bánt a dinamikai árnyalatokkal, hangszínekkel és faktúrákkal. Nála a kevés szólam intimebb hangzást jelent. Sok szólam esetében szélesebb hangszíntartományt, expresszívebb, zenekari kórushatást érhetett el műveiben.

Vázlatos áttekintés céljából a következőkben közlöm azt a táblázatot, ahol számszerűleg feltüntettem a művek ezirányú adatait

	Mű	tételek	szólamok	szólamszám
1.	Quatre Motets pour en temps de pénitence*	5. Timor et tremor	S div., A div., T, B 1, B 2	8
		6. Vinea mea electa	S div, A 1, A 2, T div, B 1, B 2	8
		7. Tenebrae factae sunt	S, A 1, A 2, T div, B 1, B 2	7
		8. Tristis est anima mea	S solo, S div., A div., T div., B 1, B 2	9
2.	Exultate Deo*	-	S div., A div, T div, Bar, B	8
3.	Salve Regina*	-	S, A, T, B	4
4.	Quatre petites prières de Saint François d'Assise*	5. Salut, dame Sainte	T, Bar 1, Bar 2, B, Bar solo, B solo	5
		6. Tout puissant	T, Bar 1, Bar 2, B	4
		7. Seigneur, je vous en prie	T, Bar 1, Bar 2, B	4
		8. O mes très chers frères	T, Bar 1, Bar 2, B, T solo, Bar solo, B solo	7
5.	Quatre Motets pour le temps de Noël*	5. O Magnum mysterium	S, A div., T, B	5
		6. Quem vidistis pastores dicite	S div., A div., T, B	6
		7. Videntes stellam	S, A div., T div., B div.	7
		8. Hodie Christus natus est	S, A div., T, B	5
6.	Ave verum corpus*	-	S, M, A	3
7.	Laudes de Antoine de Padoue*	5. O Jesu	T 1, T 2, Bar div., B	5
		6. O Proles	T div, Bar div, B	5
		7. Laus Regi	T div., Bar div., B div.	6
		8. Si quaeris	T 1, T 2, Bar div., B div.	6

2. táblázat: Francis Poulenc szakrális a cappella kórusműveinek szólamszámai

*A Függelékben meghallgatható kompozíciók

FÜGGELÉK

*Ave Verum:

https://www.youtube.com/watch?v=sMs_zFDtr3I&list=RDsMs_zFDtr3I&start_radio=1

Quatre petites prières de saint François d'Assise:

https://www.youtube.com/watch?v=eatyViNp720&list=RDdeatyViNp720&start_radio=1

Laudes de saint Antoine de Padoue:

https://www.youtube.com/watch?v=47c7xB580Y&list=RD47c7xB580Y&start_radio=1

*Quatre motets pour le temps de Noël:

https://www.youtube.com/watch?v=cOVAJI7SLXE&list=RDcOVAJI7SLXE&start_radio=1

*Quatre motets pour un temps de pénitence:

https://www.youtube.com/watch?v=zmDEpP3eqPE&list=RDzmDEpP3eqPE&start_radio=1

*Salve Regina:

https://www.youtube.com/watch?v=QZtC9SLN6F8&list=RDQZtC9SLN6F8&start_radio=1

*Exultate Deo:

https://www.youtube.com/watch?v=gE14yylT6OY&list=RDgE14yylT6OY&start_radio=1